

Úvodník

Róbert Karul

Malá utópia slušnosti

„Revolúcie 21. storočia“ je prítahujúci titul, ktorý nedávno vydal Yves Charles Zarka spolu s Christianom Godinom a Sylvie Taussigovou. Je to ďalšia kniha z pomerne rozsiahlej produkcie, ktorá sa môže čítať ako príspevok k filozofickej antropológii zameranej na súčasnú civilizačnú situáciu. Pri listovaní ma zaujala kapitola „Slušnosť a agresivita“^[1] (od Ch. Godina), venuje sa opomínanému fenoménu slušnosti (len v závere je pár myšlienok o agresivite), ktorý sa buď ponára do každodennosti a tým sa v nej stráca, alebo jeho absencia vedie len k prvoplánovému moralizátorstvu. Slušnosť sa vynorila predtým ako filozofická téma na seminári na VŠVU, ktorý bol o André Comtovi Sponvillovi, napriek inak zameranej hodine, hodine zameranej na inú knihu od tohto autora, študentka spomenula jeho názor na slušnosť z „Malej rozpravy o veľkých cnostiach“. Slušnosť je spôsobilosť pod cnosťami, slabšia ako cnosti, ešte nie cnosť. No zároveň je neodmysliteľná, tuším som od nej vtedy počul: aby sme boli spolu, nemusíme sa milovať, stačí keď budeme k sebe slušní. Nevyhnutne treba túto malú cnosť. A veľké, ak sa podaria, sa pridajú na dôvažok.

Autor príspevku o slušnosti v tomto zborníku nie je rovnakého názoru ako Comte-Sponville. O slušnosti neuvažuje ako o polo-cnosti, pripisuje jej značne utopické potencie. Odlišnosť je však azda iluzórna, aj u Comta Sponvilla môžeme nájsť v tomto charaktere „polo-“ všeobecnú platnosť, a tým istú silu.

Základným odlišením, na báze ktorého svoje prezentovanie toho, čo slušnosť Godin vytvára, je odlišnosť od spoločenského správania (*savoir-faire*), toho, čo sa patrí. Spoločenské správanie je fixovanou a rigidnou verziou slušnosti, ktorá postráca oduševnenie, čoby aké slabé malo byť. Spoločenské správanie malo byť zárukou slušnosti, ale úplne ju pohltilo. Slušní a vlúdni môžeme byť, aj keď, povedzme, z neznalosti porušíme rad pravidiel spoločenského správania (napr. na návšteve v cudzine). Slušnosť nedá na protokol a posmieva sa etikete, skrátka presahuje rituál.

Začnime užitočnou úrovňou: slušnosť uľahčuje sociálne vzťahy. Výmena sa uskutoční tak, ako sa má a my môžeme prejsť k niečomu inému. Nemá to hneď znamenať, že slušnosť je spôsob, ako sa druhého zbaviť a zabudnúť naňho. Len určuje, ako absolvovať stretnutie patrične. Keď vieme, čo stretnutie vyžaduje, nestane sa nám, že sa budeme potácať niekde medzi rozpakmi na jednej strane a nehanebnosťou na druhej. Okrem tohto už na prvej úrovni demonštruje výchovu, v minimálnej komunikačnej situácii poodhaľuje druhému, akí sme.

Autor posúva do popredia silné tvrdenie, že slušnosť v istom protiklade k spoločenskému správaniu, ktoré prihliada na hierarchie, nejestvuje bez rovnosti, a ak má mať predsa len niekto prednosť, tak ten, čo je slabý či znevýhodnený.

Spoločenské správanie je ovládané pohľadom druhého, slušnosť je mojou slobodou. Jej základom je azda paradoxne ocenenie seba, nie v samolúbosti, ale v seba-láske, ktorá mi umožňuje vyjsť k druhému. Seba-láska na mojom póle zodpovedá úcte k druhému a umožňuje reverzibilitu tohto správania dobroprajnosti (Goffman). Spoločenské správanie je okázalé, slušnosť sa vyznačuje taktom a diskretnosťou.

Sústredíme na jedno miesto výroky o slušnosti s najsilnejším utopickým prídychom, ktoré autor zozbieral u iných a sám doformuloval. V celkovom utilitarizme spoločnosti predstavuje slušnosť niečo anti-utilitaristické. Slušnosť je konkrétna forma dobroprajnosti (Goffman), je praktická modalita úcty,

uznania dôstojnosti druhého človeka, je dôvera a nádej v človeka (Thoreau). Slušný človek ráta bez toho, aby si to jasne uvedomoval, že jeho nezištný záujem „kontaminuje“ svet. V našej dobe je to druh utópie tu a teraz.

Slušnosť je „pôsobivá“ aj ako pretváarka, ako zdanie. Aj po svojom vyprázdnení, po spovrchnení nestráca celkom silu a utopický lesk pretrváva. Zdanie dobra u druhých nie je bez hodnoty pre nás, z tejto hry skrývania, ktorá vzbudzuje rešpekt bez toho, aby si ho azda zaslúžila, sa môže zrodiť niečo vážne (Kant). Slušnosť môže byť len javením, ale jej hlboký význam je byť vždy viac ako zdanie.

Od filozofov prichádzala aj kritika slušnosti a nedôvera voči nej sa pravidelne obnovovala pri spoločenských revoltách. Kritika pokrytectva slušnosti (Rousseau) však zvyčajne prerastala do ašpirácie založiť novú morálku (slušnosť). Dnes je tu iná neslušnosť, nie pokus o refundáciu sociálneho puta, ale jeho najpodstatnejšie rozpadanie, rozštiepenie. Násilie, ktoré sa prejavuje na rôznych úrovniach ako agresívne prejavy alebo „výtržnosti“, sa podľa Godina produkuje preto, lebo problémy ľudí a ich emocionálny náboj nie sú kanalizované politikou. Politická elita sa uzavrela do svojich slov a rutiny. Problémy ostávajú na osobnej úrovni a nevedia sa premeniť na záležitosť, ktorá vstúpi do verejnej debaty. Debata ako slovo má v sebe etymologický boj. Nároky a požiadavky sa vo verejnom strete názorov musia preukázať ako legitímne. Verejný priestor sa ich potom môže ujať a zo šomrania a nespokojnosti sa stane nárok.

Iste, môžeme byť a sme frustrovaní, každá doba a každý osobný príbeh k tomu dáva impulzy. No frustrácia nie je hotový fakt, dá sa s ňou niečo robiť, v každej situácii sme schopní ju o niečo presiahnuť. A nemali by sme byť na plný úväzok depresívni, frustrovaní, ak chceme byť zdvorilí, z frustrácie sa neľahko vychádza k druhému, ťažko vyjdeme my, ktorí sme práve vo frustrácii menej nami. Spoločnosť frustrácie bude ťažko spoločnosťou slušnosti. (No dokonca aj to sa dá hádam prekonať, aj vo frustrácii sa dá nájsť odhodlanie na „malú veľkorysosť“. Veci sa nerobia len na základe „lebo“, ale aj na základe „napriek“.)

Autor nazýva súčasnú situáciu situáciou cynickej slušnosti, keď v komunikácii preukázaný znak (úcty) nesedí s činom (výsmechu). Naša spoločnosť je generalizovaná cynická spoločnosť, cynizmus sa demokratizoval, v minulosti boli cynikmi bohatí a vysoko postavení, ktorí s úškľabkom sledovali, ako ostatní pokračujú v dodržiavaní pravidiel, alebo naopak, marginalizované vrstvy, ktoré v provokáciách videli symbolický revanš.

V podstate slušnosti je podľa Bergsona láska k rovnosti, ale dnes je egalita chápaná svojsky, rovnosť je chápaná, že „ja nie som za druhým“, že „nie som pod druhým“. Zmysel pre rovnosť striehne len na to, aby nebol nikto nado mnou, ale nesleduje, ako spravujem spodný okraj rovnosti.

Cynický prístup chápe slušnosť znova v istom kritickom duchu ako stereotyp, spoločnosť založená na rýchlosti a efektívnosti odmieta všetky inercie, aj domnelú inerciu slušnosti. Slušnosť je čistá strata času. O súčasnom ja, ktoré má slabý pohľad, ktorý dovidí len k sebe, môžeme povedať, že nevie, kto je druhý. Chápe, že od druhého môže niečo dostať, chápe, že od druhého môže niečo čakať, že druhý „ja“ niečo ulahčí, alebo aspoň, že bude menej prekážať. Druhý je inštrument, je s ním „zle nakladané“ na individuálnej úrovni. Stratil sa ako postava, ktorá sa pred nami vynára (Atlan). V okamihu, ako nemáme pred druhým nutkanie pozdraviť sa, nevieme, kto je druhý. Azda ho ešte zahliadame, ale nedochádza až k nám, čo to je, kto to je.

Levinasovské „až po vás“ je azda nadbytočné, stačí „vstúpme spolu“.

P o z n á m k y

[1] Politesse et agressivité. In: Zarka, Y. Ch., Godin, Ch., Taussig, S.: *Les révolutions du XXIe siècle*. Paris: PUF 2018, s. 353 - 363.

Mgr. Róbert Karul, PhD.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
811 01 Bratislava
e-mail: robert.karul@savba.sk